

Pravosudni pristup maloljetničkom kriminalitetu: Pojašnjenje primjene odgojnih preporuka u Sarajevu¹

1. Uvod

Bosna i Hercegovina (BiH) je država u tranziciji od ranih 90-tih godina XX vijeka. Tranzicija, u svim svojim značenjima, donijela je u BiH mnogo značajnih pozitivnih promjena ali, na žalost, i neke negativne. Jedna od najvažnijih pozitivnih promjena jeste gotovo potpuna reforma zakonodavstva kojim se regulišu svi aspekti društvenog života u BiH. Reforma za koju smo, zbog specifičnog profesionalnog interesa, naročito zainteresirani jeste reforma sistema krivičnog pravosuđa. Ova reforma nije prouzrokovana isključivo disolucijom bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ) nego i rezultat potrebe da se, procesom postepene harmonizacije, u krivično zakonodavstvo BiH uvrste i mnogobrojni savremeni standardi sadržani u mnogobrojnim međunarodnim pravnim instrumentima.

Reforma sistema krivičnog pravosuđa u BiH se kontinuirano odvija u proteklih 15 godina a sve dosadašnje promjene mogle bi se klasificirati u pet faza ili stadija.² U ovom radu, fokus će biti na konkretnu izmjenu krivičnog zakonodavstva unutar tzv Faze III a koja se odnosi na inovativni, inspirirajući način reagovanja na kriminalitet maloljetnika. Naravno, radi se o Odgojnim preporukama kao novokreiranim sankcijama za maloljetne počinitelje krivičnih djela. Ključni cilj uvođenja ovih sankcija za maloljetnike je da se omogući sucima i tužiteljima da na kriminalitet maloljetnika reaguju alternativnim mjerama i time pokušaju

---

¹ Upozoravamo čitatelja da je originalni tekst rezultata istraživanja napisan na engleskom jeziku a da je tekst koji je pred čitateljem prijevod originalnog teksta. Soga upućujemo čitatelja na iščitavanje originalne verzije rada.

² Pregled navedenih pet faza reforme sistema krivičnog pravosuđa v. Maljević, Almir, Punishment of juvenile offenders in Criminal Justice System in Bosnia and Herzegovina, in Meško, G., Pagon, M., Dobovšek, B., Policing in Central and Easter Europe, Dilemmas of Contemporary Criminal Justice, Maribor, 2004. pp. 529-534

izbjeći negativne efekte koje institucionalizirana krivična procedura može imati na maloljetne počinitelje krivičnih djela.³

U ovom radu ćemo provjeriti koliko su odredbe krivičnog zakonodavstva BiH usklađene sa međunarodnim standardima koji se odnose na propisivanje i izricanje alternativnih sankcija za maloljetnike te eventualno ukazati na potrebu izmjene odgovarajućih odredbi nacionalnog zakonodavstva.

Obzirom da je izricanje odgojnih preporuka maloljetnim počiniteljima krivičnih djela vrlo složen i multidimenzionalan problem, u radu ćemo koristiti nekoliko metoda. U svrhu prikupljanja neophodnih podataka, distribuirani su upitnici sudijama i tužiocima Općinskog suda Sarajevo. Također, provedeni su polustrukturirani intervjui sa određenim brojem sudija i tužilaca koji se u svome radu susreću sa maloljetnim počiniteljima krivičnih djela pa su, zbog toga, najčešće u prilici donositi odluke o izricanju odgojnih preporuka.

U svrhu boljeg razumijevanja uvjeta primjene, kao i same prirode, odgojnih preporuka, primjenjena je i analiza sadržaja kojoj su bili podvrgnuti ne samo nacionalni pravni propisi nego i određeni međunarodni pravni instrumenti.

Provedena je i kvantitativna analiza podataka sadržanih u biltenima Federalnog zavoda za statistiku.

---

³ Alternativne sankcije se koriste širom svijeta a u nekim zemljama (npr. New Zeland), zbog njihove efikasnosti se, osim na maloljetnike, primjenjuju i na punoljetne počinitelje krivičnih djela. Više v. **McCOLD, P., & WACHTEL, T.** (2002). Restorative justice theory validation. In E. Weitekamp and H-J. Kerner (Eds.), Restorative Justice: Theoretical Foundations (pp. 110-142). Devon, UK: Willan Publishing; **McCOLD, P.** (1996). Restorative justice and the role of community. In B. Galaway & J. Hudson (Eds.), Restorative Justice: International Perspectives (pp. 85-102). Monsey, NY: Criminal Justice Press. **McCOLD, P.**, Toward a holistic vision of restorative juvenile justice: a reply to the maximalist model, Contemporary Justice Review, 2000., Vol. 3 issue 4, p. 357-414; **DAY, T. and MALJEVIĆ, A.**, Teaching and Implementing Restorative Justice and its relevance for Criminal Justice System in Bosnia and Herzegovina in the 21st Century, Pravna misao, 2001., No.5-6, p. 5-13

Na kraju, primjenjena je tzv. triangulacija metoda kako bismo što bolje razumjeli problem što nam je omogućilo da definiramo najbolje primjenjive preporuke za rješavanje identificiranih problema.

2. Razlozi za istraživanje

Iako je teško tvrditi da je stopa maloljetničkog kriminaliteta u Federaciji Bosne i Hercegovine (FBiH) u porastu u posljednjih nekoliko godina⁴, neki autori smatraju da su problemi maloljetničke delinkvencije i maloljetničkog krivičnog pravosuđa izuzetno izraženi.⁵ Isti autori navode da su u BiH jasno vidljivi neki trendovi vezani za maloljetnički kriminalitet. Ti trendovi uključuju sve veći broj maloljetnika mlađih od 14⁶ godina uključenih u izvršenje krivičnih djela, zatim udruživanje maloljetnika u manje ili više organizirane grupe ne samo sa maloljetnicima nego i sa punoljetnim počiniteljima krivičnih djela; u porastu je i broj krivičnih djela u kojima maloljetnici ispoljavaju okrutnost (krivična djela protiv života i tijela, nasilničko ponašanje itd); recidivizam je više nego evidentan, itd. Mnogobrojni su faktori koji su mogli utjecati na navedene trendove, uključujući socio-ekonomske faktore, eksperimentiranje sa tvarima kao što su droge ili alkohol, intenzivirani migracijski procesi, individualne karakteristike maloljetnika, kvalitet i intenzitet politike suzbijanja kriminaliteta, što uključuje i (ne)adekvatnost zakonodavnih rješenja i sl. Obzirom da je u ovom trenutku, i u ovom

---

⁴ Pregled obima i dinamike maloljetničkog kriminaliteta u FBiH za period 1998-2003 v. u Maljević, Almir, National Report on Juvenile Delinquency and Juvenile Criminal Justice System of Bosnia and Herzegovina, at http://esc-eurocrim.org/workgroups.shtml#juvenile_justice, 20.11.2004.

⁵ Čolić-Sijerčić, Hajrija, Young People in Conflict with the Law in the Light of Topical Problems Related to Juvenile Criminal Justice in BiH, COMESGRAFIKA, Banja Luka, 2002., str. 42, Kosović, Jasmina, ibid., str. 11

⁶ Odredbe krivičnog zakonodavstva u BiH se ne mogu primjenjivati na sobe koje u vrijeme počinjenja krivičnog djela nisu navršile 14 godina

istraživanju, nemoguće istražiti sve navedene faktore, mi ćemo se fokusirati na analizu zakonodavnih rješenja sadržanih u krivičnom zakonodavstvu BiH i to onih koja se odnose na odgojne preporuke kao nove, alternativne sankcije. To zbog toga što odgojne preporuke predstavljaju jasnu namjeru zakonodavca da reducira stigmatizaciju maloljetnika i da poveća njihove mogućnosti za bržu i značajniju socijalnu integraciju, da poveća njihovu zaštitu, poboljša brigu za maloljetnicima, te da omogući bolju i pravovremeniju pomoć. Njihovo uvođenje u krivično zakonodavstvo BiH je rezultat implementacije prava djeteta definiranih Konvencijom o pravima djeteta i drugim međunarodnim pravnim instrumentima koji zahtijevaju uvođenje novih, alternativnih načina reagovanja na kriminalitet maloljetnika.⁷ Drugim riječima, svaki maloljetni počinitelj krivičnoga djela, prema Krivičnom zakonu BiH, i pod uvjetima propisanim Krivičnim zakonom BiH, ima pravo da mu se za izvršeno krivično djelo izrekne odgojna preporuka. Prema tome, ako krivičnopravni sistem, personificiran u instituciji sudije ili tužioca, ne izriče odgojne preporuke maloljetnim počiniteljima krivičnih djela, iako su svi zakonski uvjeti ispunjeni, onda, očigledno, prava maloljetnika, definirana ne samo nacionalnim nego i internacionalnim zakonodavstvom,⁸ bivaju uskraćena, a u isto vrijeme ne poštuje se princip zakonitosti i ne možemo govoriti o vladavini prava.

Kada je u pitanju implementacije odgojnih preporuka u FBiH,⁹ neka ranija istraživanja¹⁰ su pokazala da se sudije i tužioci vrlo rijetko odlučuju na izricanje odgojnih

---

⁷ Simović, N., Miodrag, Krivični postupci u Bosni i Hercegovini, Privredna štampa d.d., Sarajevo, 2003., p. 111

⁸ Ostali međunarodni instrumenti koji se odnose na maloljetničko krivično pravosuđe su, između ostalih i: Standard Minimum Rules For administration of Juvenile Justice (Beijing Rules) of 1985, United Nations Guidelines for the prevention of Juvenile Delinquency (Riyadh guidelines) of 1990, United Nations Rules for the Protection of Juvenile Detainees of 1990, etc.

⁹ Odgojne preporuke postoje u Krivičnom zakonu FBiH od 1998. godine!

¹⁰ Istraživanje je bilo provedeno od strane dva espartna tima u oba entiteta u periodu 2000/2001 godina.

Istraživanje je finansirao Fond otvoreno društvo BiH a rezultati istraživanja su objavljeni u publikaciji "Young People in Conflict with the Law in the Light of Topical Problems Related to Juvenile Criminal Justice in BiH"

preporuka. Preciznije, prema ovom istraživanju, samo 10% ispitanih sudija i 33,33% ispitanih tužilaca su u svojoj praksi izricali odgojne preporuke. Ukoliko se prisjetimo da se često tvrdi da su stope maloljetničkog kriminaliteta u porastu, te ako imamo u vidu da se odgojne preporuke za maloljetnike izricu vrlo rijetko, logično je postaviti nekoliko pitanja kao npr:

- Zašt osudije i tužioci ne izriču odgojne preporuke češće?
- Šta je razlog da maloljetnici ne mogu ostvariti svoje pravo na individualizaciju sankcije?
- Šta je razlog da su maloljetnici lišeni mogućnosti sankcioniranja alternativnim mjerama?

Da bismo dobili odgovore na postavljena pitanja, odnosno da bismo utvrdili koji su razlozi neizricanja odgojnih preporuka, neophodno je izvršiti analizu materijalnog i procesnog krivičnog zakonodavstva, ali i ispitati stavove sudija i tužilaca o ovom problemu. Ovakav pristup problemu će nam omogućiti da procijenimo stepen harmonizacije dijela krivičnog zakonodavstva FBiH koji se odnosi na odgojne preporuke sa odgovarajućim odredbama sadržanim u međunarodnim pravnim instrumentima ali i da utvrdimo neke ključne prepreke za izricanje na način kako ih vide sudije i tužioci.

3. Pravne odredbe o alternativnim mjerama

3.1. Međunarodni standardi o alternativnim mjerama

Postoji mnogo međunarodnih pravnih instrumenata koji reguliraju sistem maloljetničkog krivičnog pravosuđa i prava maloljetnika u sistemu maloljetničko krivičnog

pravosuđa. Ipak, samo nekoliko njih se smatra ključnim kada su u pitanju smjernice za administraciju maloljetničkog krivičnog pravosuđa. To su:

- UN Convention on Rights of a Child (1989)
- UN Standard Minimal Rules for Administration of Juvenile Criminal Justice (Beijing rules) (1985)
- UN Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency (Riyadh guidelines) (1990)
- UN Standard Minimal Rules for Non-custodial Measures (Tokyo rules) (1990)
- Recommendation Rec (87) 20 of the Council of Europe Committee of Ministers to member states on social reactions to juvenile delinquency
- Recommendation Rec (2003) 20 of the Council of Europe Committee of Ministers to member states concerning new ways of dealing with juvenile delinquency and the role of juvenile justice.

UN konvencija o pravima djeteta, pored ostalih važnih prava maloljetnog počinitelja krivičnog djela, naglašava važnost uspostavljanja i promocije mjera koje bi bile alternativne u odnosu na sudsku reakciju na krivična djela:

"1. Države stranke prepoznaju pavo svakog djeteta osumnjičenog, optuženog ili djeteta za koje se zna da je prekršilo odredbe krivičnog prava da bude tretirano na način konzistentan sa promocijom njegovog dostojanstva i vrijednosti, što pojačava poštovanje prava i osnovnih sloboda drugih od strane tog djeteta i čime se vodi računa o starosti djeteta i želji da se promovira reintegracija djeteta u društvo i uspostavljanje njegove pozitivne uloge u društvu.

2. ...

3. Države stranke će zahtijevati uspostavu zakona, procedura i institucija specijaliziranih za djecu osumnjičenu, optuženu ili djecu za koju se zna da su prekršila odredbe krivičnog prava, a naročito:

(a) Uspostavu donje starosne granice ispod koje će se pretpostaviti da dijete ne posjeduje kapacitete da prekrši krivično pravo;

(b) Kad god je moguće i poželjno, uspostavu mjera za reagovanje na djecu bez upućivanja na sudske procedure, vodeći računa da se u potpunosti poštuju ljudska prava i osnovni pravni principi.

4. Različite mogućnosti, kao npr. naredbe o brizi, vođenju i superviziji; savjetovanje; probacija; obrazovni i stručni trening programi i druge alternative institucionalnom tretmanu, bi trebale biti dostupne kako bi se omogućilo da se sa djecom radi na način koji odgovara njihovim potrebama a da to bude proporcionalno objektivnim i subjektivnim okolnostima i izvršenom krivičnom djelu."¹¹

Odgovarajuću refleksiju na alternativne mjere za maloljetnike sadrže i tzv. Beijing pravila za administraciju maloljetničkog krivičnog pravosuđa:

"1. Treba razmotriti, kada god je to moguće, da se sa maloljetnicima radi bez da ih se uputi u formalni sudski proces pred ovlaštenim tijelima...

2. Policija, tužilaštvo, i druge agencije koje rade sa maloljetnicima bi trebali biti ovlašteni da diskreciono riješe slučaj, bez usmjeravanja na formalna saslušanja, a u skladu sa kriterijima usvojenim u tu svrhu u njihovom pravnom sistemu kao i u skladu sa principima sadržanim u ovim pravilima.

---

¹¹ UN konvencija o pravima djeteta, čl. 40.

3. Bilo kakva alternativna mjera, koja uključuje upućivanje u određenu zajednicu ili u druge službe, treba biti uvjetovana pristankom maloljetnika, ili njegovih roditelja ili staratelja, pod uvjetom da je takva odluka podložna provjeri od strane ovlaštenog tijela pri samoj aplikaciji.

4. Kako bi se omogućilo izricanje alternativnih mjera maloljetnicima po diskrecionoj ocjeni, moraju se uložiti napor za uspostavu programa u zajednici kao npr. privremeni nadzor, restitucija i kompenzacija žrtvi."¹²

Riyadh smjernice također preporučuju ekstenzivnu upotrebu alternativnih i diverzionih mjera:

"Službe za provođenje zakona, i drugo relevantno osoblje oba spola, bi trebalo biti obučeno da odgovori specijalnim potrebama mladih osoba i trebalo bi biti upoznati sa programima preusmjeravanja maloljetnika van pravosudnog sistema, i te programe koristiti do maksimuma."¹³

Pored UN-a, mora se reći da je odgovarajući doprinos razvoju međunarodnih standarda, koji definiraju upotrebu alternativnih mjera za maloljetnike, dalo i Vijeće Evrope. Iako je broj preporuka koje je usvojilo Vijeće Evrope iznimno veliki, čini se da dvije preporuke imaju najjači efekat kada su u pitanju alternativne mjere. To su Rec (87) 20 of the Council of Europe Committee of Ministers on social reactions to juvenile delinquency i novija Rec (2003) 20 of the Council of Europe Committee of Ministers to member states concerning new ways of dealing with juvenile delinquency and the role of juvenile justice.

Preporuka (87)20 zahtijeva od država članica Vijeća Evrope da, ukoliko je potrebno, revidiraju svoje nacionalno zakonodavstvo sa ciljem da "ohrabruju razvijanje diverzionih procedura i procedura medijacije na nivou tužilaštva ili na nivou policije, u državama u kojima policija ima i tužilačke ovlasti, kako bi se spriječilo da maloljetnici ulaze u

---

¹² Beijing pravila, čl. 11

¹³ Riyadh smjernice, čl. 58

tradicionalni krivični sistem i tamo trpe određene posljedice; zahtijevaju od Odbora za zaštitu djeteta da nadziru primjenu ovih procedura i da poduzimajući potrebne mjere osiguraju da se u takvim procedurama: a) obezbijedi pristanak i saradnja maloljetnika ili njegove porodice; b) da se odgovarajuća pažnja posveti pravima i interesima maloljetnika ali i pravima i interesima žrtve.

Obzirom da je Preporuka Rec(87)20 bila prevaziđena u nekoliko aspekata, VIjeće ministara je usvojilo Preporuku Rec(2003)20. Iako fokusirana na šire principe djelovanja na maloljetničku delinkvenciju, Preporuka Rec (2003)20 sadrži nekoliko odredaba koje se odnose na razvoj i upotrebu alternativnih mjera. Prvo, preporuka zahtjeva više strateški pristup naglašavajući potrebu za uspostavljanje slijedećih ključnih ciljeva sistema maloljetničkog krivičnog pravosuđa:

- a) da se spriječi činjenje krivičnih djela i recidivizam;
- b) da se (re)socijalizira i (re)integrira počinitelj;
- c) da se adresiraju potrebe i interesi žrtve.

Nadalje, preporuka zahtjeva da maloljetničko krivično pravosuđe bi trebalo biti samo dio, ili komponenta, šire strategije za prevenciju maloljetničke delinkvencije zasnovane na zajednici, koja uključuje porodicu, škole, susjedstvo kao i kontekst u kojem se delinkvencija dešava.

U čl. 7. preporuke se zahtjeva da se ekspanzija odgovarajućih alternativnih mjera treba nastaviti. Te alternativne mjere bi trebale biti dio regularne procedure, moraju poštovati princip proporcionaliteta, odražavati najbolje interese maloljetnika i, u principu, biti primjenjivane samo u slučajevima gdje maloljetnik slobodno priznaje odgovornost za učinjeno djelo.

Iako gore navedni pravni instrumenti predstavljaju vrlo važne odredbe kojima se uspostavljaju ključni standardi za razvoj i upotrebu alternativnih mjera, najvažnijim

instrumentom se ipak smatraju United Nations Standard Minimum Rules for Non-custodial Measures (Tzv. Tokijska pravila). U Tokijskim pravilima je jasno izraženo da su UN uvjereni da alternative zatvoru mogu biti efikasno sredstvo za tretman počinitelja¹⁴ unutar zajednice što predstavlja najbolju korist ne samo počinitelju nego i zajednici, te bi ih države trebale, imajući u vidu političke, ekonomske, socijalne i kulturne okolnosti i tradiciju, implemetirati ne samo na nacionalnom nego i na regionalnom i internacionalnom planu.

Kada raspravljaju o obimu ne-zatvorskih mjera, Tokijska pravila u čl. 2.3 definiraju da, u cilju omogućavanja veće fleksibilnosti konzistentne sa težinom krivičnog djela, sa ličnošću i background-om počinitelja i sa zaštitom društva kao i sa ciljem izbjegavanja bespotrebno zatvaranje, krivični sistem bi trebao omogućiti širok spektar ne-zatvorskih mjera, od najranijih faza krivičnog postupka. Broj i tipovi raspoloživih ne-zatvorskih mjera treba biti određen tako da omogućava konzistentno sankcioniranje.

Tokijska pravila zahtijevaju od država da propišu mogućnost izricanja ne-zatvorskih mjera u svim fazama krivičnog postupka. S tim u vezi Tokijska pravila definiraju da, gdje je to moguće i kompatibilno sa pravnim sistemom, policija, tužilaštvo ili druge agencije budu ovlaštene da ne pokrenu postupak ukoliko smatraju da radi zaštite društva, prevencije ili promocije poštivanja pravnog sistema i prava žrtve, nije neophodno pokrenuti postupak. U svrhu odlučivanja o nepokretanju ili obustavi postupka potrebno je razviti set kriterija unutar svakog pravnog sistema i za manje značajne slučajeve treba omogućiti tužiocu da izrekne ne-zatvorske mjere, kada je to odgovarajuće.

Kada su u pitanju zakonski preduvjeti neophodni za izricanje ne-zatvorskih mjera treba voditi računa o potrebama društva, ali i o potrebama počinitelja i žrtve. Uvjeti koje je potrebno postaviti trebaju biti praktični, precizni, treba ih biti što je manje moguće i trebaju biti takvi da umanje mogućnost recidiva a povećaju šanse počinitelja za reintegraciju u

---

¹⁴ Tokijska pravila ne preave razliku između maloljetnih i ppunoljetnih počinitelja krivičnih djela

društvo. Prema tome, alternativne mjere mogu biti primjenjene samo uz prethodni pristanak počinitelja.

Posebna pažnja je posvećena nadzoru. Prema Tokijskim pravilima, srha nadzora je da se umanjí recidivizam i da pomogne počinitelju integraciju u društvo na način koji minimizira vjerojatnost recidivizma. Najbolji način nadzora i tretmana treba biti utvrđen za svaki pojedini slučaj i trebao bi biti utvrđen od strane ovlaštenog tijela pod uvjetima propisanim zakonom i trebao bi biti periodično revidiran i prilagođen, ako je potrebno. U slučaju da je potrebno, počinitelju treba biti obezbijeđeno psihološka, socijalna i materijalna pomoć uz mogućnost jačanja veza sa zajednicom.

Trajanje ne-zatvorskih mjera bi trebalo biti određeno u skladu sa zakonom a mjera bi trebala biti prijevremeno obustavljena u slučaju da počinitelj ispuni svoje obaveze ranije nego je predviđeno.

3.2. Krivičnopravni sistem FBiH i rješavanje problema maloljetničkog kriminaliteta

FBiH nema krivični zakon koji bi se isključivo primjenjivao na maloljetnike. Ipak, postoje posebne odredbe Krivičnog zakona FBiH i Zakona o krivičnom postupku FBiH koje se primjenjuju u slučaju da je krivično djelo izvršila osoba koja u vrijeme počinjenja djela nije navršila 18 godina.

3.2.1. Formalna reakcija na kriminalitet maloljetnika u FBiH

Kada je u pitanju izricanje sankcija maloljetnicima Krivični zakon FBiH (KZ FBiH), kao i većina krivičnih zakona u svijetu, pravi razliku između različitih starosnih kategorija

počinitelja. Naime, KZ FBiH pravi razliku između mladih maloljetnika (14-16 godina) i starijih maloljetnika (16-18 godina) i mladih punoljetnika (18-23 godine).

Imajući u vidu prirodu maloljetničke delinkvencije i ličnost maloljetnih počinitelja, razumljivo je da KZ FBiH sadrži različite kategorije odgovora na počinjena krivična djela. Postoje četiri različita tipa sankcija propisanih za maloljetne počinitelje i to:

- a) Odgojne preporuke;
- b) Odgojne mjere;
- c) Maloljetnički zatvor; i
- d) Mjere sigurnosti.

Odgojne preporuke i odgojne mjere¹⁵ mogu biti izrečene svim maloljetnim počiniteljima krivičnih djela, dok maloljetnički zatvor može biti izrečen jedino, i to izuzetno, starijim maloljetnicima. Mjere sigurnosti mogu biti izrečene jedino uz maloljetnički zatvor i uz neke odgojne mjere. Obzirom da je ovo istraživanje fokusirano samo na odgojne preporuke, u našim daljnjim izlaganjima ćemo se fokusirati upravo na ove sankcije.

3.2.2. Odgojne preporuke za maloljetnike u FBiH¹⁶

Odgojne preporuke predstavljaju novinu u krivičnom sistemu BiH. Najprije su uvedene u KZ FBiH u novembru 1998. godine, kao rezultat harmonizacije krivičnog zakonodavstva sa međunarodnim standardima sadržanim u Europskoj konvenciji o ljudskim pravima i temeljnim slobodama i UN konvencije o pravima djeteta.

---

¹⁵ Odgojne mjere su teže sankcije od odgojnih preporuka. One mogu biti a) disciplinske mjere, b) mjere pojačanog nadzora i c) zavodske mjere.

¹⁶ Pravne definicije odgojnih preporuka, njihove svrhe i uvjeta za njihovo izricanje su definirani u čl. 80-83 KZ FBiH. Analiza u ovom dijelu je zasnovana na Maljević, A., Punishment of juvenile offenders in Criminal Justice System in Bosnia and Herzegovina, op. cit.

Pored svrhe krivičnih sankcija definirane KZ-om FBiH¹⁷ specifična svrha odgojnih preporuka je a) da se ne pokreće krivični postupak prema maloljetnom učinitelju krivičnog djela; b) i da se primjenom odgojnih preporuka utiče na maloljetnika da ubuduće ne učini krivična djela. Odgojne preporuke maloljetniku mogu izreći nadležni tužitelj ili sudija za maloljetnike. Kako i za sve ostale sankcije, za izricanje odgojnih preporuka je potrebno da su ispunjeni određeni uvjeti kako bi sudija za maloljetnike ili tužitelj bili uopće u mogućnosti izreći ovu sankciju. Ti uvjeti su slijedeći:

- Učinjeno djelo je kažnjivo novčanom kaznom ili zatvorom do 3 godine;
- Počinitelj priznaje počinjenje djela i izražava spremnost da se pomiri sa oštećenim.

Ukoliko su ovi uvjeti ispunjeni, i ako ovlašteni tužitelj, imajući u vidu prirodu djela, okolnosti pod kojima je djelo počinjeno, prethodni život počinitelja i njegove/njene lične karakteristike, smatra da poretanje krivičnog postupka ne bi bilo oportuno, o/a mora razmotriti mogućnost i opravdanost izricanja odgojnih preporuka tom konkretnom maloljetnom počinitelju. ukoliko, bez obzira na ispunjene zakonske preduvjete, ovlašteni tužitelj smatra da izricanjem odgojne preporuke ne bila postignuta svrha kažnjavanja, on će pokrenuti postupak podizanjem optužnice pred sudijom za maloljetnike. Sudija za maloljetnike će, prije prihvatanja optužnice, ponovo razmotriti mogućnost i opravdanost izricanja odgojne preporuke na tog počinitelja za to djelo.

Sve odgojne preporuke definirane KZ FiB mogu se podijeliti u dvije grupe s obzirom na to ko (sudija za maloljetnike ili ovlašteni tužitelj) ih može izreći.

---

¹⁷ ČL. 7 KZ FBiH :

Svrha krivičnih sankcija jeste:

- a) preventivni uticaj na druge da poštuju pravni sistem i ne učine krivična djela;
- b) sprečavanje učinitelja da učini krivična djela i podsticanje njegovog preodgoja.

Odgojne preporuke koje može izreći ovlašteni tužitelj su:

- osobno izvinjenje oštećenom;
- naknada štete oštećenom;
- redovito pohađanje škole;
- posjećivanje odgojnih, obrazovnih, psiholoških i drugih savjetovašta.

Odgojne preporuke koje može izreći sudija za maloljetnike su:

- rad u korist humanitarne organizacije ili lokalne zajednice;
- prihvaćanje odgovarajućeg zaposlenja;
- smještaj u drugu obitelj, dom ili ustanovu;
- liječenje u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi.

Ako ovlašteni tužitelj ili sudija za maloljetnike smatraju da bi se izricanjem odgojne preporuke ostvarila svrha kažnjavanja, onda će, u saradnji sa maloljetnikom, njegovim roditeljima ili starateljima i organima socijalnog staranja, biti odabrana jedna od odgojnih preporuka. Prilikom odlučivanja o tome koja će odgojna preporuka biti izrečena ovlašteni tužitelj ili sudija za maloljetnike moraju voditi računa o interesima maloljetnika, uključujući i redovno školovanje ili rad maloljetnika, kao i o interesima oštećenog.

Kada je u pitanju trajanje odgojnih preporuka, mora se reći da odgojne preporuke se ne mogu izreći na period duži od jedne godine. Odgojne se preporuke mogu tokom njihovog izvršavanja zamijeniti drugom ili ukinuti.

3.3. Zaključna razmatranja o nivou harmonizacije zakonskih odredbi o alternativnim mjerama

Ukoliko uporedimo odredbe o alternativnim mjerama sadržane u KZFBiH sa odgovarajućim odredbama sadržanim u prezentiranim međunarodnim instrumentima možemo zaključiti slijedeće:

- a) KZ FBiH sadrži odredbe koje se odnose na implementaciju alternativnih mjera na maloljetnike;
- b) alternativne mjere mogu biti primjenjene na sve kategorije maloljetnih počinitelja (14-18 godina) krivičnih djela;
- c) Alternativne mjere mogu biti primjenjene na maloljetnike samo prije formalnog pokretanja krivičnog postupka.

Ukoliko se odredbe o alternativnim mjerama sadržane u KZ FBiH podvrgnu dubinskoj analizi onda se mogu identificirati određene odredbe koje bi mogle predstavljati potencijalni problem za implementaciju tih mjera. Naime, analizom je utvrđeno:

- a) Policija ne može izricati alternativne mjere maloljetnicima;
- b) Odgojne preporuke se mogu izreći samo za lakša krivična djela (propisana novčana kazna ili zatvor do 3 godine);
- c) Lista alternativnih mjera je limitirana. Drugim riječima KZFBiH na sadrži "širok spektar" alternativnih mjera koje bi stajale na raspolaganju ovlaštenom tužitelju ili sudiji za maloljetnike;
- d) Moguće je izreći samo jednu odgojnu preporuku na konkretnog počinitelja za učinjeno krivično djelo;
- e) Sudija za maloljetnike niti ovlašteni tužitelj ne mogu izreći sve propisane odgojne preporuke nego samo neke;
- f) Kada odlučuju o tome koju odgojnu preporuku izreći sudija za maloljetnike i ovlašteni tužitelj moraju voditi računa o interesima počinitelja i oštećenog, ali ne i o interesima zajednice (društva);

- g) Procedura izricanja odgojnih preporuka nije jasno definirana;
- h) Procedura nadzora implementacije odgojnih preporuka nije definirana;
- i) Nisu određene institucije nadležne za nadzor nad implementacijom odgojnih preporuka;
- j) Nije definirano kako će sudija za maloljetnike i ovlašteni tužitelj postupiti u slučaju da odgojna preporuka nije efikasna ili u slučaju da maloljetnik ne postupi po uputama;
- k) Trajanje odgojnih preporuka je limitirano na jednu godinu što se odnosi na izvinjenje, jednako kao i na restituciju, savjetovanje ili rad u korist lokalne zajednice ili humanitarne organizacije.

4. Preporuke za izmjene zakonodavstva

Analiza međunarodnih standarda koji se odnose na primjenu alternativnih mjera na maloljetnike i njihovo poređenje sa postojećim krivičnim zakonodavstvom u FBiH je pokazala da postoje određene nekonzistentnosti koje je potrebno prevazići određenim izmjenama i dopunama zakonodavstva. Prema tome, smatramo da je neophodno izvršiti izmjene KZ FBiH i ZKP FBiH kako bi se dostigli standardi sadržani u međunarodnim pravnim instrumentima i to:

- a) Jasno definirati svrhu odgojnih preporuka;
- b) Omogućiti izricanje odgojnih preporuka i za teža krivična djela, pod uvjetom da će se izricanjem odgojne preporuke umanjiti mogućnost recidiva (povrata);
- c) Proširiti listu alternativnih mjera i omogućiti i sudiji i tužiocu da izriče sve alternativne mjere iz utvrđenog repertoara;
- d) Omogućiti policiji da, u skladu sa zakonom, izriče određene alternativne mjere;

- e) Omogućiti sudiji i tužiocu izricanje više od samo jedne alternativne mjere ukoliko to zahtijevaju potrebe slučaja;
- f) Jasno definirati proceduru izricanja odgojnih preporuka;
- g) Jasno definirati proceduru nadzora implementacije odgojnih preporuka;
- h) Jasno definirati institucije nadležne za provođenje nadzora i utvrditi njihove ovlasti;
- i) Jasno definirati procedure postupanja u slučaju da maloljetnik na izvršava obaveze ili se utvrdi da izrečena odgojna preporuka ne daje željene rezultate.

ANNEX 1.

National Policy Fellowship Program

Istraživački projekat

“Implementacija odgojnih preporuka prema maloljetnicima na Općinskom sudu Sarajevo u periodu 1999-2003”

Finansiran od strane Fonda otvoreno društvo Bosna i Hercegovina

UPITNIK

Draga učesnice / Dragi učesniče,

popunjavanjem ovog upitnika postajete dijelom istraživačkog projekta o praktičnoj primjeni odgojnih preporuka na maloljetne počinitelje krivičnih djela. Ovaj upitnik je distribuiran vašim kolegama sudijama i tužiocima koji rade u Općinskom sudu Sarajevo. Da bismo unaprijedili diskusiju o problemima vezanim za praktičnu implementaciju odgojnih preporuka za maloljetnike potrebna su nam i vaša iskustva vezana za uslove i procedure primjene navedenih sankcija za maloljetnike.

Vaši odgovori će se smatrati povjerljivim i kao takvi će se i tretirati. Vaše učešće u ovom projektu će također biti tretirano kao povjerljivo.

Da biste odgovorili na većinu postavljenih pitanja dovoljno je staviti "x" u mali kružić ispred ponuđenog odgovora. Niste obavezni odgovoriti na sva pitanja. Ipak, kako bismo došli do što kvalitetnijih rezultata molimo vas da odgovorite na što veći broj pitanja. Popunjavanje ovog upitnika traje oko 15 minuta.

Najiskrenije vam se zahvaljujemo na većem dobrovoljnom učešću u ovom istraživačkom projektu.

1. *Trenutno radite kao*
  - sudija
  - tužilac
2. *Pol sudije/tužioca?*
  - muški
  - ženski
3. *Godine sudije/tužioca?*
_____ (molimo napišite svoje godine. Npr., 35 godina)
4. *Bračni status sudije/tužioca?*
  - oženjen/udata
  - neoženjen/neudata
  - razveden(a)
  - živim odvojeno
5. *Roditeljski status sudije/tužioca?*
  - Nemama djece
  - Imam djecu, barem jedno je maloljetno
  - Imam punoljetnu djecu
6. *Godine radnog iskustva kao sudija/tužilac?*
_____ (Molimo napišite godine radnog iskustva kao sudija ili tužilac. Npr. 12 godina)
7. *Godine radnog iskustva sa maloljetnicima kao sudija/tužilac?*
  - Nemam iskustva u radu sa maloljetnicima
  - _____ (Molimo napišite godine radnog iskustva sa maloljetnicima kao sudija ili tužilac. Npr. 12 godina)
8. *Obrazovanje sudije/tužioca?*
  - Završen samo Pravni fakultet
  - Završen Pravni fakultet i započet/završen postdiplomski studij
  - Završen Pravni fakultet i pohađao(la) dodatno obrazovanje o reformama krivičnog zakonodavstva vezanog za maloljetnike (seminar, workshop, konferencija, trening itd.)
  - Završen Pravni fakultet i pohađao(la) dodatno obrazovanje o reformama krivičnog zakonodavstva vezanog za maloljetnike i započet/završen postdiplomski studij
9. *Aktivno (čitanje, pisanje i aktivno komuniciranje) poznavanje stranih jezika (engleski, francuski, njemački)?*
  - Da
  - Ne

Nekoliko pitanja o kriminalitetu maloljetnika

10. Koju vrstu krivičnih djela najčešće vrše maloljetnici?

- Krivična djela protiv javnog reda i pravnog prometa
- Krivična djela protiv pravosuđa
- Krivična djela protiv imovine
- Krivična djela protiv sigurnosti javnog saobraćaja;
- Krivična djela protiv života i tijela

11. Koju kategoriju krivičnih djela najčešće čine maloljetnici

- Krivična djela kažnjiva novčanom kaznom ili kaznom zatvora do 1 godine
- Krivična djela kažnjiva kaznom zatvora do 3 godine
- Krivična djela kažnjiva kaznom zatvora u trajanju dužem od 3 godine

12. Koliko često maloljetnici vrše slijedeća krivična djela:

	nikada	rijetko	često	vrlo često
Ubistvo				
Teška tjelesna povreda				
Laka tjelesna povreda				
Učestvovanje u tuči				
Nasilničko ponašanje				
Krađa				
Teška krađa				
Razbojništvo				
Razbojnička krađa				
Iznuda				
Oštećenje tuđe stvari				

13. *Da li ste imali priliku raditi sa maloljetnicima koji su recidivisti?*

- Ne
- Da, u manje od 5 slučajeva
- Da, u 6 do 10 slučajeva
- Da, u više od 10 slučajeva

14. *Da li ste ikada imali priliku raditi na slučajevima u kojima je u počinjenju krivičnog djela učestvovalo više od jednog maloljetnika?*

- Ne
- Da, u manje od 5 slučajeva
- Da, u 6 do 10 slučajeva
- Da, u više od 10 slučajeva

15. *Da li ste ikada imali priliku raditi na slučaju koji je uključivao i nasilno ponašanje maloljetnika pri počinjenju krivičnog djela?*

- Ne
- Da, u manje od 5 slučajeva
- Da, u 6 do 10 slučajeva
- Da, u više od 10 slučajeva

16. *Da li ste ikada, u toku perioda 1999-2003, radili na slučaju koji je bio pogodan za izricanje odgojnih preporuka?*

- Ne (Idite na pitanje br. 18)
- Da, u manje od 5 slučajeva
- Da, u 6 do 10 slučajeva
- Da, u više od 10 slučajeva

17. *Da li ste ikada, u periodu 1999-2003, izrekli neku od odgojnih preporuka?*

- Ne
- Da, u manje od 5 slučajeva
- Da, u 6 do 10 slučajeva
- Da, u više od 10 slučajeva

18. *Koji razlozi su, u toku vašeg rada, utjecali na vas da ne izričete odgojne preporuke? (dozvoljeno označiti više odgovora)?*

- Zato jer je maloljetnik počinio krivično djelo kažnjivo kaznom zatvora većom od 3 godine;
- Zato jer maloljetnik nije želio priznati da je počinio krivično djelo;
- Zato što maloljetnik nije izrazio spremnost da se pomiri sa oštećenim
- Zato što niti jedna od zakonom definiranih odgojnih preporuka nije mogla zadovoljiti sve potrebe slučaja
- Zato jer ne postoji institucija za savjetovanje, lokalna ili humanitarna organizacija niti porodica u koju bih poslao(la) maloljetnika

- Zato jer smatram da odgojnim preporukama nedostaje retributivni element i zbog toga se njihovim izricanjem ne može ostvariti svrha kažnjavanja
- Zato jer Zakonom o krivičnom postupku nije detaljno definirana procedura izricanja odgojnih preporuka
- Zato jer Zakonom o krivičnom postupku nije detaljno definirana procedura nadzora primjene odgojnih preporuka
- Zato jer jedna odgojna preporuka nije mogla ostvariti svrhu kažnjavanja i udovoljiti potrebama žrtve, a nije dozvoljeno izricanje više odgojnih preporuka na istog počinitelja za isto krivično djelo.
- Zato jer maloljetnik nije mogao naknaditi štetu oštećenom
- Zato jer to nije bilo u interesu maloljetnika
- Zato jer to nije bilo u interesu oštećenog.

19. Koje odgojne preporuke ste do sada izricali i koliko često?

	jednom	2-5 puta	6-10 puta	više od 10 puta
Osobno izvinjenje oštećenom				
Naknada štete oštećenom				
Redovno pohađanje škole				
Rad u korist humanitarne organizacije ili lokalne zajednice				
Prihvatanje odgovarajućeg zaposlenja				
Smještaj u drugu obitelj, dom ili ustanovu				
Liječenje u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi				
Posjećivanje, odgojnih obrazovnih, psiholoških i drugih savjetovališta				
Edukacija iz oblasti saobraćajnih propisa ¹⁸				

¹⁸ Edukacija iz oblasti saobraćajnih propisa je odgojna preporuka koja je uvedena u KZ FBiH iz 1998. godine a ukinuta je usvajanjem KZ BiH iz 2003. godine.

20. *Da li ste ikada izrekli više od jedne odgojne preporuke istom počinitelju za isto krivično djelo?*

- Da
- Ne, jer to nije bilo neophodno;
- Ne, jer to nije dozvoljeno prema odredbama KZ FBiH i ZKP FBiH;

21. *Kada je u pitanju izricanje odgojnih preporuka, smatrate li da postoji zadovoljavajući nivo¹⁹ saradnje²⁰ između pravosudnog sistema i lokalne zajednice?*

- Da (Idite na pitanje br. 23)
- Ne.

22. *Ko bi treba biti nadležan za poboljšanje postojećeg nivoa saradnje sa lokalnom zajednicom?*

- Sudije;
- Tužioci;
- Advokati (branitelji)
- Ministarstvo pravosuđa
- Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljene osobe i izbjeglice
- Vlada kantona Sarajevo
- Lokalna zajednica
- Svi zajedno

23. *Kada je u pitanju izricanje odgojnih preporuka, smatrate li da postoji zadovoljavajući nivo saradnje između pravosudnog sistema i humanitarnih organizacija?*

- Da (Idite na pitanje br. 25)
- Ne.

24. *Ko bi treba biti nadležan za poboljšanje postojećeg nivoa saradnje sa humanitarnim organizacijama?*

- Sudije;
- Tužioci;
- Advokati (branitelji)
- Ministarstvo pravosuđa
- Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljene osobe i izbjeglice
- Vlada kantona Sarajevo
- Humanitarne organizacije

---

¹⁹ "Zadovoljavajući nivo" podrazumijeva da postoje resursi i infrastruktura za izricanje odgojnih preporuka, a njihova praktična primjena ovisi isključivo od svakog konkretnog slučaja

²⁰ "Saradnja" podrazumijeva bilo koji oblik zajedničkog rada na rješavanje problema kriminaliteta maloljetnika

Svi zajedno

25. *Kada je u pitanju izricanje odgojnih preporuka, smatrate li da postoji zadovoljavajući nivo saradnje između pravosudnog sistema i institucija za psihološko savjetovanje?*

Da (idite na pitanje br. 27);

Ne

26. *Ko bi trebao biti nadležan za poboljšanje postojećeg nivoa saradnje sa institucijama za psihološko savjetovanje?*

Sudije;

Tužioci;

Advokati (branitelji)

Ministarstvo pravosuđa

Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljene osobe i izbjeglice

Vlada kantona Sarajevo

Institucije za psihološko savjetovanje

Svi zajedno.

27. *Kada je u pitanju izricanje odgojnih preporuka, smatrate li da postoji zadovoljavajući nivo saradnje između pravosudnog sistema i institucija ili organizacija za obrazovno savjetovanje?*

Da (idite na pitanje br. 29);

Ne

28. *Ko bi trebao biti nadležan za poboljšanje postojećeg nivoa saradnje sa institucijama ili organizacijama za obrazovno savjetovanje?*

Sudije;

Tužioci;

Advokati (branitelji)

Ministarstvo pravosuđa

Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljene osobe i izbjeglice

Vlada kantona Sarajevo

Institucije ili organizacije za obrazovno savjetovanje

Svi zajedno.

29. *Kada je u pitanju izricanje odgojnih preporuka, smatrate li da postoji zadovoljavajući nivo saradnje između pravosudnog sistema i škola?*

Da (idite na pitanje br. 31)

Ne

30. Ko bi trebao biti nadležan za poboljšanje postojećeg nivoa saradnje sa školama?

- Sudije;
- Tužioci;
- Advokati (branitelji)
- Ministarstvo pravosuđa
- Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljene osobe i izbjeglice
- Vlada kantona Sarajevo
- Škole
- Svi zajedno.

31. Kada je u pitanju izricanje odgojnih preporuka, smatrate li da postoji zadovoljavajući nivo saradnje između pravosudnog sistema i maloljetnih počinitelja krivičnih djela?

- Da
- Ne

32. Kada je u pitanju izricanje odgojnih preporuka, koji razlozi, prema vašem mišljenju, opredjeljuju maloljetnika da pruži zadovoljavajući nivo saradnje sa pravosudnim sistemom?

- Da bi izbjegao strožiju kaznu
- Da iskreno učini nešto kako bi se izmirio sa oštećenim
- Oboje

33. Kada je u pitanju izricanje odgojnih preporuka, smatrate li da postoji zadovoljavajući nivo saradnje između pravosudnog sistema i roditelja/staratelja maloljetnog počinitelja krivičnog djela?

- Da
- Ne

34. Kada je u pitanju izricanje odgojnih preporuka, smatrate li da postoji zadovoljavajući nivo saradnje između pravosudnog sistema i oštećenog (žrtve)?

- Da
- Ne

35. Da li bi se vaša politika primjene odgojnih preporuka promijenila ukoliko bi bila propisana odgovarajuća procedura za njihovo izricanje i nadzor njihove primjene?

- Ne, jer ne smatram da je potrebno propisati bolju proceduru
- Ne, jer smatram da odgojne preporuke ne mogu biti efikasne sankcije u BiH društveno-ekonomskom kontekstu;
- Ne, jer smatram da odgojne preporuke nisu dovoljno punitivne (nedostaje im retributivnih elemenata)
- Da, mislim da bih vjerovatno češće izricao(la) odgojne preporuke;

- Da, sigurno bih češće izricao(la) odgojne preporuke.

36. *Da li bi se vaša politika primjene odgojnih preporuka promijenila ukoliko bi saradnja sa gore pomenutim subjektima²¹ dostigla zadovoljavajući nivo?*

- Ne, jer smatram da već sada postoji zadovoljavajući nivo saradnje sa pomenutim subjektima
- Ne, jer smatram da odgojne preporuke ne mogu biti efikasne sankcije u BiH društveno-ekonomskom kontekstu;
- Ne, jer smatram da odgojne preporuke nisu dovoljno punitivne (nedostaje im retributivnih elemenata)
- Da, mislim da bih vjerovatno češće izricao(la) odgojne preporuke;
- Da, sigurno bih češće izricao(la) odgojne preporuke.

37. *Da li bi se vaša politika primjene odgojnih preporuka promijenila ukoliko bi bilo dozvoljeno izricanje ovih sankcija i za krivična djela koja su kažnjiva kaznom zatvora većom od 3 godine ali manjom od 10 godina?*

- Ne, jer smatram da odgojne preporuke treba izricati samo za lakša krivična djela (krivična djela kažnjiva novčanom kaznom ili kaznom zatvora do 3 godine)
- Ne, jer smatram da odgojne preporuke ne mogu biti efikasne sankcije u BiH društveno-ekonomskom kontekstu;
- Ne, jer smatram da odgojne preporuke nisu dovoljno punitivne (nedostaje im retributivnih elemenata)
- Da, mislim da bih vjerovatno češće izricao(la) odgojne preporuke;
- Da, sigurno bih češće izricao(la) odgojne preporuke.

38. *Ukoliko imate još nešto da dodate molimo vas da to ovdje čitko napišete:*

---

²¹ Lokalna zajednica, humanitarna organizacija, institucije za psihološko savjetovanje, institucije za obrazovno savjetovanje, škole, maloljetnici, roditelji/staratelji maloljetnika, oštećeni (žrtva)

Bibliography

DAY, T. and MALJEVIĆ, A., Teaching and Implementing Restorative Justice and its relevance for Criminal Justice System in Bosnia and Herzegovina in the 21st Century, *Pravna misao*, 2001., No.5-6, p. 5-13

Krivični zakon Bosne i Hercegovine, “Službeni glasnik BiH”, br. 3/03;

Krivični zakon Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, “Službeni glasnik BD BiH”, br. 10/03;

Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, “Službene novine FBiH”, br. 36/03;

Krivični zakon Republike Srpske, “Službeni glasnik RS”, br. 49/03

Reported, charged and convicted adults and juveniles, commercial infractions and economic contest in Federation of Bosnia and Herzegovina, 1999; 2000; 2001; 2002 and 2003

MALJEVIĆ, A., Punishment of juvenile offenders in Criminal Justice System in Bosnia and Herzegovina, in Meško, G., Pagon, M., Dobovšek, B., Policing in Central and Easter Europe, Dilemmas of Contemporary Criminal Justice, Maribor, 2004. pp. 529-534

MALJEVIĆ, A., National Report on Juvenile Delinquency and Juvenile Criminal Justice System of Bosnia and Herzegovina, at

http://esc-eurocrim.org/workgroups.shtml#juvenile_justice, 20.11.2004.

McCOLL, P., & WACHTEL, T. (2002). Restorative justice theory validation. In E. Weitekamp and H-J. Kerner (Eds.), *Restorative Justice: Theoretical Foundations* (pp. 110-142). Devon, UK: Willan Publishing;

McCOLL, P. (1996). Restorative justice and the role of community. In B. Galaway & J. Hudson (Eds.), *Restorative Justice: International Perspectives* (pp. 85-102). Monsey, NY: Criminal Justice Press.

McCOLD, P., Toward a holistic vision of restorative juvenile justice: a reply to the maximalist model, Contemporary Justice Review, 2000., Vol. 3 issue 4, p. 357-414;

MUNCIE, J., Youth and Crime: A Critical Introduction, London, SAGE, 2000

Recommendation Rec (87) 20 of the Council of Europe Committee of Ministers to member states on social reactions to juvenile delinquency

Recommendation Rec (2003) 20 of the Council of Europe Committee of Ministers to member states concerning new ways of dealing with juvenile delinquency and the role of juvenile justice.

SIJERČIĆ-ČOLIĆ, H., et all, Young people in conflict with the law in the light of the topical problems related to juvenile criminal justice in BiH, Banja uka, 2002,

SIMOVIĆ, M., Krivični postupci u Bosni i Hercegovini, Privredna štampa d.d., Sarajevo, 2003;

Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine, “Službeni glasnik BiH”, br.3/03;

Zakon o krivičnom postupku Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, “Službeni glasnik BD BiH”, br. 10/03

Zakon o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, “Službene novine FBiH”, br.35/03;

Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske, “Službeni glasnik RS”, br. 50/03;

UN Convention on Rights of a Child (1989)

UN Standard Minimal Rules for Administration of Juvenile Criminal Justice (Beijing rules) (1985)

UN Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency (Riyadh guidelines) (1990)

UN Standard Minimal Rules for Non-custodial Measures (Tokyo rules) (1990)